

## ТЕОРИЈА И ПРАКСА БЕЗБЕДНОСТИ ИЗМЕЂУ ХОБСОВИХ И КАНТОВИХ ФИЛОЗОФСКИХ ПОСТУЛАТА

Станислав Стојановић\*  
Министарство одбране Републике Србије,  
Институт за стратегијска истраживања  
Жижица Барџић\*\*

Текст разматра различите погледе на друштвене концепте Хобса и Канта, као и на њихове перцепције међународне политике и међународне безбедности. Исто тако, разматрају се ставови најпознатијих мислилаца који су своје теоријске позиције о међународним односима и безбедности градили на Хобсовим и Кантовим теоријским постулатима. Хобсов, у основи антрополошки песимизам представља угаони камен његовог концепта друштвеног уговора којим се утемељује реалистички поглед на међународне односе. Чврсто верујући да природно стање рата свих против свих може да буде превазиђено помоћу моћне државе. Хобс је био снажног уверења да је анархија неотклоњиви оквир међународне политике, па према томе и непријатељства између држава. Такав став послужио је као чврсто полазиште у промишљању и практиковању безбедности модерних држава, при чему нимало није изгубио на својој актуелности до данашњих дана. Таква концепција не оставља простора за заједничку перцепцију безбедности света, нити охрабрује дефинисање институционалних аранжмана који треба ефикасно да брину о безбедности.

За разлику од Хобса, Кант, који није веровао у апсолутну доброту људи, својим политичким учењем отворио је просторе за знатно оптимистичнију концепцију међународних односа, настојећи да афирмише значај сарадње међу људима, као и значај међународних правила, стандарда, аранжмана и институција на очувању међународне безбедности. Такав његов приступ представља основ либералистичке теорије безбедности, која је добила снажну афирмацију након краја хладног рата, при чему пораст броја транснационалних претњи безбедности, као и пораст броја људских активности које траже међународну регулацију, такође отварају могућности за њен снажнији утицај.

Кључне речи: *људска природа, реализам, тођ, либерализам, морал, безбедност, међународна безбедност*

\* Ван. проф. др Станислав Стојановић, stanislav.stojanovic@mod.gov.rs

\*\* Жижица Барџић је пуковник у пензији.

## Увод

Историја модерне политичке мисли, укључујући и теорију међународних односа, може се, у основи, сматрати приказом непомирљивих надметања између либе-ралистичке и реалистичке школе. Основу тих неслагања чини различито сагледа-вање људске природе и њених кључних одредница. Према либералистичкој кон-цепцији човек је по природи добар, док су реалисти чврсти у ставу да је човек лош. Будући да различито гледају на човека, те две доминантне школе политичке мисли заговарају и дијаметрално различите погледе на друштво и политику. *Неизвесност постаје кључно питање.*

Хобс и Кант представљају мислиоце који се сматрају утемељивачима модерније политичке мисли. Обојица су настојали да креирају приступе власти и друштву који ће бити практични и омогућити оквире мира и безбедне егзистенције људи у политичким друштвима. Спознавши људске односе, који у природном стању могу да се претворе у анархију и насиље, оба мислиоца су сматрала да се поредак и мир могу изградити и достићи прогрес. Оно по чему се они разликују јесу начини на које треба достићи те циљеве. За Хобса се поредак унутар државе постиже помоћу државне моћи, а за Канта путем морала и закона. Наравно, такав приступ није мерило само за поредак и ред унутар државе већ и када је реч о међународним односима. Отуда се Хобс сврстава у конзервативне мислиоце, односно реалисте, а Кант у либерале и идеалисте.

Надметање ова два теоријска дискурса посебно добија на интензитету након краја хладног рата. Завршетак блоковске поделе и транснационални концепт глобалног друштва подстакли су огроман оптимизам у међународној политици и најавили снажан узлет либерелистичке визије светског мира. Међутим, снажни асоцијални процеси који прате глобализацију савременог светског друштва убрзо су подстакли глобални пораст нестабилности и небезбедности, што је допринело ревитализацији реалполитичког дискурса у тумачењу међународних односа. Управо због крајње контраверзних процеса који карактеришу развој савременог друштва, светска политика и безбедност, као њен најосетљивији аспект, данас се, углавном, свде на интерпретације савремених присталица Канта и Хобса.

## Безбедност – полазни мотив друштвеног уговора

Питање безбедности представља једно од доминантних питања целокупне политичке филозофије Томаса Хобса. Полазећи од изразито песимистичких постулата о људској природи и израженом насиљу и деструкцији који прате људске односе, он креира концепт друштвених уговора којима се успоставља поредак заснован на моћи државе. У основи Хобсовог друштвеног уговора јесте безбедност, која отвара кохерентну перспективу, тако што нуди да природно стање општег непријатељства и рата буде замењено грађанским стањем чији је гарант моћ државе. Изворна мотивација уговара јесте безбедност. Она представља мотив којим се легитимише друштвени уговор успостављања заједнице.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Б. Ромчевић, „Филозофија и питање безбедности”, *Ризик Моћ Заштита*, Службени гласник, Факултет безбедности, Београд, 2010. стр. стр. 36.

Идеја друштвеног уговора ствара се на потреби безбедности и установљавану механизма државне власти које ће сваком уговорнику гарантовати поуздану безбедност. Карактер уговора, којем се логичка супериорност ни на који начин не може оспорити, обезбеђује снажну заснованост безбедности као мотива за напуштање природног стања. Другим речима, безбедност као мотив црпи своју снагу из уговора<sup>2</sup> и од тренутка његовог важења, као догађај друштвености, постаје примарни интерес државе. Уговорна обавеза државе јесте да обезбеди поуздану безбедносну ситуацију у којој сваки потписник уговора може да осети добробити од смислености одрицања од самосталне употребе силе.

Наравно, природни закони, који према Хобсу нуде услове под којима људи могу да превладају ограничења натуралистички одређене егзистенције, имају значајно место у уговорној концептуализацији безбедности и мира. Они афирмишу људску тежњу за рационалним самоодржањем који, према Хобсу, представљају претпоставку за излазак из природног стања. Природни закони као такви уводе у уговорно поље питање безбедности под видом нужности. Отуда први природни закон код Хобса – тежња ка миру и одржавање мира, представља основни закон природе, јер „никада не може бити да рат одржава живот, а да га мир уништава“<sup>3</sup> Њиме се снажно наглашава универзална вредносна конотација мира и безбедности као претпоставке политичког друштва. Други природни закон представља сасвим јасан путоказ за реализацију првог закона и подразумева пацификацију међуљудских односа као услов пројектоване безбедности. Отуда садејство првог и другог природног закона креира простор безбедности<sup>4</sup> као догађај друштвености који се, у основи, своди на пацификацију природно утемељених анимозитета међу људима у природном стању. Снажна усмереност према миру чини садржај и осталих природних закона који треба да обезбеде усклађивање посебног и појединачног са општим као суштинске претпоставке безбедности.

На трајном и неопозивом преношењу природног права на све и неограничене слободе деловања појединаца Хобс конструише уговорни оквир грађанског стања као израза реда и колективног ауторитета који омогућава ефективно важење природних закона у креирању поузданог мира и безбедности међу људима. На тај начин, безбедносни мотив друштвеног уговора постаје безбедносни интерес државе када се она успостави уговором, при чему је, за Хобса, моћ највише конструктивно начело у основи безбедности друштвеног стања. Он је недвосмислен у ставу да само неограничена моћ Левијатана може да приволи асоцијалну људску природу на друштвени ред као услов мира и стабилности. Наравно, схватање мира као највише индивидуалне и душтвене вредности присутно је у целокупној Хобсовој политичкој теорији, која је због тога усмерена на мир као претпоставку биолошког опстанка људи.<sup>5</sup>

Своју радикално песимистичку слику света Хобс је употпунио ставовима о немогућности превазилажења природног стања у односима међу државама. Наиме,

<sup>2</sup> Б. Ромчевић, *исто*, стр. 38.

<sup>3</sup> Т. Хобз, *Левијатан*, Градина, Ниш, 1991. стр. 168.

<sup>4</sup> Б. Ромчевић, *исто*, стр. 41.

<sup>5</sup> С. Стојановић, *Хобсова теорија људске природе и перспективе мира и поретка*, ВИЗ, Београд, 2012, стр. 91.

његова концепција људске природе и фундаментални антрополошки песимизам чине основу његове перцепције односа међу државама. То значи, како исправно констатује Кети Лонг, да су опсервације о анархији природног стања и наслеђеним односима конкуренције и конфликта између појединаца оквир односа међу државама.<sup>6</sup> Природно дати антагонизми међу људима подједнако интензивно постоје и између различитих народа и различитих политичких заједница. Другим речима, несавршеност односа међу државама Хобс је видео у несавршености човека и деструктивним снагама својственим људској природи. Он наглашава да постоји једна суштинска разлика између политике унутар једне државе и политике у односима између држава. За разлику од сукоба унутар једне политичке заједнице који су решиви, проблеми разрешавања сукоба између политичких заједница остају отворени. Унутар једне државе, као организованог политичког јединства, природно стање се превазилази закључењем уговора којим се намећу правила и норме понашања људи једне заједнице, чиме се успоставља друштвено стање. Међутим, за Хобса, у међудржавним односима природно стање, или стање природне слободе, једино је могуће стање. Због немогућности да се понашање држава контролише и коригује и да им се намеће воља неке наддржавне власти, односи међу државама нужно се свде на неповерење, мржњу, непријатељство и рат. Због тога, закључује Хобс, што државе у својим односима нису подређене једном закону и једном суверену предодређене су да буду противници. Зато је рат у њиховим односима нормална, очекивана појава, а мир – ретка и изузетна ситуација. „Али и да никада није било времена у коме би поједини људи били у стању рата један против другог, ипак су у сва времена краљеви и друге личности, којима припада највиша власт, због своје независности, у сталној суревњивости и у ставу гладијатора. Стоје са оружјем усправљеним и погледом упереним један у другога, са утврђењима, гарнизонима и топовима на границама својих земаља, са непрекидним ухођењем, а то је ратни став.”<sup>7</sup>

За Хобса је, по битним обележјима, природно стање међу државама идентично природном стању у којем се људи налазе када нема ауторитета силе и закона. Нагон самоодржања за њега није само суштинско одређење људске природе већ и бит државе. И држава, као вештачки створен човек, тежи да осигура и афирмише своје самоодржање као што то настоје људи вођени законима своје природе. А када је самоодржање у питању, тада и држава има право на све, па и на рат. Као што је појединац у природном стању имао неограничено природно право и слободу да чини све, тако, по Хобсу, и држава, ради свог одржања, има право на сва средства. Међутим, за разлику од природних права појединаца која Хобс сматра отуђивим, природна права државе, по њему, нису и не могу да буду отуђива. Наиме, због немогућности успостављања неке наддржавне власти укида се могућност преношења природних права државе. Тај став је кључни у Хобсовом извођењу закључка да је природно стање рата међу државама немогуће превазићи. У окружењу свеопштег ратног стања и неограничене слободе државе у коришћењу „природног” права

<sup>6</sup> K. Long, “The anti Hobbes? Montesquieu’s contribution to International Relations Theory”, *In-Spire Journal of Law, Politics and Societies*, Vol. 3. No. 2, 2008, p. 90.

<sup>7</sup> Т. Хобз, *Левујатан*, стр. 138.

друштвено стање у међудржавним односима није могуће успоставити. Дакле, Хобс оспорава идеју човечанства као универзалне заједнице држава и народа, тврдећи да анархија, као стање одсуства највишег ауторитета моћи у међународној политици, чини такву идеју утопистичком.

Немогућност успостављања међународне владе чини да су односи међу државама анархични, па у тако неуређеном стању нема сигурности ни за једну државу. Наиме, полазећи од, за њега веома значајног постулата да је за превазилажење природног стања људи неопходан ауторитет моћи, дошао је до закључка да су односи међу државама, због немогућности успостављања неке опште моћи која би могла да наметне своју вољу свим државама, стално у природном стању. „Шта су иначе државе, ако нису војске које се наоружавају једне против других; њихово стање, пошто није ограничено неком влашћу над свима њима, личи на несигуран мир, кратко примирје, и треба га сматрати природним стањем – а то је стање рата.”<sup>8</sup>

Нагон самоодржања и право на све, као код појединаца, и код држава је најнепосредније везано за њихову моћ. Отуда је воља за моћ, која је карактеристична за људе, код Хобса и обележје држава. У амбијенту наглашеног непријатељства и сталног рата, афирмација и уважавање државе долазе са њеном моћи. Зато суверен стално настоји да моћ своје државе увећа и прошири, а моћ се може увећати и проширити само на рачун и штету других. „И отуда краљеви, чија је моћ највећа, упућују своје напоре на то да је у земљи обезбеде помоћу закона, а према спољашњем свету ратовима. А када је то учињено, онда долази нова жеља. Код неких за ставовима до нових освајања”.<sup>9</sup> Свеопшта борба за моћ нужно своди међудржавне односе на *bellum omnium in omnes* и јачање диктаторских склоности држава, као примарних обележја државне политике према другим државама. Преимућство снаге и моћи у односима међу државама је очигледно, јер ту, по Хобсовом мишљењу, влада право јачег. Поседовати моћ и код држава значи имати право и слободу на све, па је зато преимућство моћи најбољи ратни план. То су разлози који државе и њихове суверене приморавају да непрестано јачају своје војске као најважније експоненте своје моћи и да се непријатељски односе према другим државама.

Зато односи међу државама, закључује Хобс, не знају за тежњу ка миру. Наиме, у односима међу државама нема делотворног деловања природног закона чија је прва заповест тежња ка миру. У међудржавним односима нема субјеката који би реализовали природни закон, па је немогуће остварити мир међу државама, због чега оне „живе у стању непрекидног рата и на попришту битке, наоружани на границама, с топовима управљеним на суседе свуда унаоколо”<sup>10</sup>. Ставом да у спољној политици суверен има апсолутну слободу деловања, укључујући и право на рат, као и тежњу извлачења максимума од других држава, Хобс је, несумњиво, потенцирао агресивност спољне политике, иако је безбедност била главна преокупација његове целокупне политичке филозофије.

<sup>8</sup> Т. Хобс, *Човек и грађанин*, Hedone, Београд, 2006, стр. 126.

<sup>9</sup> Т. Хобз, *Левијатан*, стр. 111.

<sup>10</sup> Т. Хобз, *Левијатан*, стр. 217.

## Неотклоњивост анархије у међународној политици

Хобсова политичка теорија дала је снажан подстрек реалистичкој концепцији међународних односа и инспирисала велики број мислилаца. Његови ставови о природним асоцијалним датостима у људској природи, о природном стању анархије, неотклоњивом надметању и конфликтима између појединаца, као и став да се законитости у понашању људи рефлектују и на понашање држава у њиховом међусобном односу, чине угаони камен реалистичке теорије међународних односа. Ослањајући се на Хобсове песимистичке перцепције о људској природи и непрекидној и неизбежној борби за моћ међу људима, теоретичари те школе заснивају своја виђења на његовим полазним постулатима о неминовности сукоба и конфликта као кључним одликама међународних односа.

Следећи Хобсов основни антрополошки теоријски дискурс, присталице реалистичког теоријског правца сматрају да је несавршеност света последица исте такве човекове несавршености и деструктивних снага својствених људској природи. Полазни основ реалистичког концепта међународних односа јесу ограничења људске природе и непостојање међународне владе. Будући да су за њих људска природа и човеков асоцијални индивидуализам доминантно начело, представници тог теоријског правца сматрају да је опстанак најважнији покретачки мотив државе, као што је и најважнији мотив појединца. Непостојање међународне владе чини, у основи, међународни систем анархичним, па у тако неуређеном систему нема државе која може да буде сигурна да је неће угрозити друге државе. Такав контекст је пресудан за закључак да су државе, као кључни актери у свету међународне политике, првенствено мотивисане сопственим националним интересима, при чему су интереси дефинисани појмовима моћи. Моћ и неотклоњива сукобљеност држава фундаментално су обележје међународних односа.

Моргентау, Шмит, Блихдорн, Шварценбергер и многи други представљају значајне теоретичаре који своје теоријске дискурсе о међународним односима и могућностима мира у свету темеље на Хобсовом учењу. Исто тако, и савремени представници Хобсове школе мишљења следе песимистички дискурс и не верују у тријумф демократије, нити да су неутралисане диктатуре и ауторитарне власти, нити фанатизам бројних верских и других покрета у многим регионима света. Такође, они не верују да нестају традиционалне геополитике, нити да глобализована светска економија може да креира контекст мирољубиве интеграције. Слично Хобсу, већина њих, попут Волца, Миршајмера, Каплана, Бжежинског и многих других тврде да поредак и стабилност захтевају присуство снажног поузданог савременог међународног Левијатана.<sup>11</sup>

У основи учења савремених теоретичара јесу Хобсови ставови о анархичности у односима међу државама и трајној супротстављености интереса актера на међународној сцени и да је понашање држава примарно одређено њиховом тежњом да опстану и да њихова позиција у међународним односима најнепосредније зависи од расположиве моћи. Наиме, анархичност међународног система приморава др-

<sup>11</sup> H. Binnendijk, R. L. Kugler, *Seeng the Elephant*, N DU Press, Center for Tehnolgy and National Security Policy, Potomac Books, Inc. Washington, D. C., 2006, p. 10

жаве да трагају за безбедношћу, да се међусобно надмећу за моћ као најбољу претпоставку опстанка. Нужне последице таквих стремљења јесу трајно неповерење и сукоби, као преовлађујући облици односа међу државама, јер су воља за моћ и воља за потчињавањем међусобно повезане. Аргумент за своје тврдње о реалистичком карактеру односа међу државама савремени настављачи Хобсове мисли налазе у континуитету понашања држава у међународним односима током људске историје. „Суштина међународне политике остаје непромењена, обрасци се враћају, а догађаји бескрајно понављају”.<sup>12</sup> Не спорећи променљивост као важну одлику међународне политике, они наглашавају да је трајност вероватно најимпресивнија одлика понашања држава у међународним односима. Савремени реалполитички теоретичари узроке континуитета понашања држава у међународној политици и запањујућу истоветност образаца манифестовања међународне политике кроз миленијуме виде у трајности њеног анархичног карактера,<sup>13</sup> а анархичност је једно од кључних обележја и Хобсовог гледишта на односе међу државама. Анархични карактер међународне политике, према њима, трајаће све док једна од држава не успе, на основу своје супериорности засноване на моћи, да анархичну област међународне политике претвори у хијерархијски уређену област.

Они не деле оптимизам када је реч о природи односа међу државама са теоретичарима либералне оријентације. Озбиљно критикују модерне заговорнике неолибералних концепција, сматрајући да су превише оптимистичке и утопистичке, па је идеја о крају историје и глобалном вечном миру површна и без реалног утемељења.<sup>14</sup> Али, без обзира на то што савремени свет пружа обиље прилика за сарадњу, места за оптимизам, када је реч о понашању великих сила као кључних креатора међународне политике – нема. Категорични су у ставу да моћ остаје незаобилазан аргумент на међународној сцени и основни критеријум у вредновању хегемонских капацитета великих сила, а калкулација моћи је у средишту реалистичких схватања међународне политике њихових лидера.<sup>15</sup> Наравно, велике силе западају у ривалство не само због својих агресорских намера већ и због тога што природа међународног система креира такву динамику да им се нужно намеће ривалитет. Према њиховом полазном постулату, односи великих сила су неотклоњиво конфликтни, па је неминовна нова ера њихових сукоба. Општа је сагласност да је међународни систем трајно анархичан, јер не постоји светска влада која би могла да установи и наметне законе и правила. Резултат тога је нужност да свака држава штити своју безбедност и своје интересе сопственим моћима. У таквој ситуацији велике силе су приморане да јачају своју моћ, што подразумева улагање у војне снаге и економске капацитете и да упоређују своју моћ са моћима ривала. Све то води ка настојању да буду моћније од ривала и да доминирају, јер је крајњи циљ политике сваке велике силе, како наглашава један од њих, да постане хегемон.<sup>16</sup> Континуитет таквих образаца у понашању великих сила никада није прекинут, па је њихово надметање

<sup>12</sup> К. Волц, *Теорија међународне политике*, ЦЦВО, Београд, 2008, стр. 76.

<sup>13</sup> *Исто*.

<sup>14</sup> Џ. Миршајмер, *Трагедија политика великих сила*, Удружење за студије САД, Београд, 2009, стр. 24.

<sup>15</sup> *Исто*, стр. 34.

<sup>16</sup> *Исто*, стр. 47.

за моћ најзначајнија карактеристика међународне политике у прошлости, а тако ће бити и у будућности. Зато су ривалитет и непријатељство константа у међународним односима и они, без обзира на промене у односима међу великим силама, никада неће изгубити ту карактеристику.

Савремени реалисти не верују да је демократија тријумфовала, нити да је глобализована економија донела мирољубиву интеграцију света, па отуда оштре критике на рачун теорије демократског мира. Због тога за њих крај хладног рата, уместо стварања глобалне заједнице, много више узрокује пораст анархије и хаоса, па је неред много извеснији од реда у међународним односима.<sup>17</sup> У пракси савремених међународних односа нису потиснути традиционални геополитички обраци, нити реалполитички садржаји. Државе које могу понекад и да сарађују у бити имају супротстављене интересе, па калкулација моћи преовлађује у државном дискурсу због чега се оне непрестано надмећу међу собом. Супротстављеност интереса даје много разлога за закључак да су изгледи за трајан мир веома спорни, а тврдње да су безбедносно надметање и рат међу великим силама отклоњени из међународних односа – погрешне. У ствари, за њих постоје многи докази да су изгледи за трајан мир међу великим силама – јалови.<sup>18</sup>

## Морално усавршавање и идеја вечног мира

За разлику од Хобса Кант припада реду оптимистичких мислилаца. Наравно, и он је био свестан људске несавршености и склоности људи према конфликтима и насиљу. Међутим, у исто време он је са оптимизмом гледао на могућност да човечанство дође до мирољубивијих и хуманијих односа помоћу морала и заједничких закона.<sup>19</sup> Кант није био само етичар већ је разматрао и проблем добре државе, као и међународне односе, настојећи да понуди решења за драму међу односима држава у 18. веку, при чему његов приступ за успостављање поузданијих основа одрживог светског мира не губи од своје актуелности.

Веза између безбедности и етике једна је од најснажнијих у Кантовој политичкој филозофији. Његово схватање међународне безбедности саставни је део његовог поимања међународних односа, а пре свега познате концепције о вечног миру.<sup>20</sup> У учењу о вечног миру као услови за крајњи друштвени и морални напредак човечанства и оживотворење грађанског друштва, Кант је покушао да универзализује садржаје своје практичне филозофије, односно категоричког императива.<sup>21</sup> Наглашавајући потребу да се поступа у складу са категоричким императивом, што не важи само за појединце, већ и за државе, Кант је веровао да примена хуманистичких принципа и моралног управљања у односима међу државама, као и свеукупни напредак

<sup>17</sup> Н. Binnendijk, R. L. Kugler, *исто*, стр. 60.

<sup>18</sup> Џ. Миршајмер, *исто*, стр. 23.

<sup>19</sup> Н. Binnendijk, R. L. Kugler, *исто*, стр. 8.

<sup>20</sup> В. Ракић, „Кант и Ролс: од вечног мира до статуса кво у међународним односима”, *Ризик Моћ Заштита*, Службени гласник, Факултет безбедности, Београд, 2010, стр. 56

<sup>21</sup> С. Стојановић, *Глобализација и безбедносне перспективе света*, ВИЗ, Београд, стр. 32.



цивилизације представљају темељ за све већу мирољубивост. За њега је грађанско друштво право место догађања слободе, мира и хуманизма, али то ипак није гарант да мир и слобода буду безбедни и стални.

Према његовом мишљењу, проблем устројства савршеног грађанског друштва зависи од спољашњег односа међу државама. У том смислу, светски грађански поредак, као најсавршенији облик људске заједнице, могуће је остварити кроз односе међу државама у којима су искључени ратови као модалитети аргументације.<sup>22</sup> Вечни мир – стање у којем је постигнута савршена безбедност у међународним односима, нешто чему човечанство треба да тежи и што је неминовност,<sup>23</sup> заснивао би се на републиканском унутрашњем устројству држава, као отеловљењу идеје слободе и једнакости, и федерализму у међународним односима као гаранту међународне стабилности и мира. Наравно, федерализам би се темељио на друштвеном уговору који би требало да омогући да државе буду изведене из природног стања у којем се, као и људи, међусобно угрожавају,<sup>24</sup> односно начин да се природно стање замени правним стањем. Иако је био скептик када је у питању одрживост вечног мира међу државама, сматрао је да је вечни мир могућ само међу мртвима, док живи могу само да му се стално приближавају. Веровао је да би савез држава над којим би постојала једна наддржава – држава народа, могао да буде вредан покушај ка успостављању трајнијег светског мира.

Имајући у виду растегљивост Кантових ставова у погледу модела за успостављање светског мира, намеће се дилема који је концептуални оквир приоритетнији и да ли су лига народа и светска федерација супротстављени концепти, односно шта је за њега приоритет. Чини се да се његова перцепција превазилажења конфликтности у међународним односима заснивала на добровољној лиги народа, а не светске државе која поседује моћ принуде. Наравно, нема дилеме да су захтеви практичног ума априори упућивали на једну светску републику, али је емпиријска датост наметала идеју континуитета од добровољне лиге народа до федерације држава. Отуда се с правом може тврдити да оне нису супротстављене концепције већ је лига народа, у ствари, полазни стадијум у континуираном повезивању у једну глобалну федерацију. Крајњи циљ ума јесте федерална држава, јер она може, уз помоћ закона и принуде, да обезбеђује мир и међународно природно стање преводи у светски поредак. Нема дилеме да Кант сматра федералну државу условом за постизање светског мира, али лига народа, као полазна фаза за успостављање светског мира, у сваком случају је примеренија од светске државе која би била успостављена помоћу насиља.

Очито је да Кантова идеја о светској држави као светској федерацији није подразумевала да она буде наметнуто решење. Он се залагао за успостављање једне неприсилне лиге држава, јер држава има право да не буде присиљена да успостави јединствену политичку структуру са обавезујућим универзалним законима.<sup>25</sup> Кант

<sup>22</sup> П. Бубања, *Филозофија мира*, Крушевац, 1987, стр. 201.

<sup>23</sup> В. Ракић, *исто*, стр. 57.

<sup>24</sup> *Исто*, стр. 58.

<sup>25</sup> Бабић Ј., Бојанић П., *Глобално управљање светом*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2012, стр. 19.

посебно наглашава да, иако потпуна легитимна светска власт може бити недостижна, она је ипак идеал којем човечанство треба да тежи. Такође, стварање савеза држава конституише први корак ка једној све већој транснационалној регулацији односа међу државама, што је процес који треба да води према идеалу глобалне федеративне државе држава. Зато је инсистирао да државе предузимају конкретне кораке на превазилажењу рата као природног стања међународних односа и успостављају стање мира. То подразумева да смањују своје стајаће војске да не покушавају да доминирају једни над другима или да се мешају једни другима у унутрашње ствари и успоставе међународно право које би управљало њиховим међусобним односима.<sup>26</sup>

## Либерално-демократска визија светског мира

Присталице Кантове концепције, у чијој је основи оптимистички поглед на људску природу, снажно верују да је могућ рационални и морални поредак, који би се заснивао на универзалним моралним принципима. Пошто је у основи тог концепта претпоставка о доброј људској природи, они узроке анархичности у међународном поретку налазе у несавршености и застарелости институција и недостатаку знања и разумевања, па решење темеље на образовању и реформисању друштвених институција. Савремени следбеници Кантове перцепције међународне политике, посебно оних после окончања хладног рата, следећи у основи оптимистички антрополошки дискурс, истрајавају на ставу да ће будућност света одредити демократизација и економски прогрес. Отуда њихов непољуљани оптимизам у погледу глобалног мира и прогреса, наглашавајући веру да демократија може ефективно да елиминише диктатуре, милитаризам и национализам, као и уверење да сарадња у економији и слободна трговина поспешују глобалну интеграцију, а да међународно право и мултилатералне институције могу да шире зону мира и просперитета.<sup>27</sup>

Демократски мир је идеја која се непосредно наслања на Кантову идеју вечног мира, представља незаобилазну теорију и праксу међународних односа након окончања хладног рата која је више од две деценије била једна од централних тема у политичким наукама и међународним односима. Настављајући идеју, која је била присутна код Канта, теоретичари демократског мира доказују да демократска друштва укидају могућност међусобних непријатељстава, јер своје политичке погледе темеље на таквим вредносним обрасцима који одбацују рат, па таква вредносна оријентација подразумева и одбацивање непријатељстава између демократија. Одбацивање могућности непријатељстава између демократија у основи је тврдње теорије демократског мира да либералне демократске државе не ратују међусобно.<sup>28</sup> Отуда, заговорници ове теорије тврде да демократије нису биле ангажоване у ратовима једне против друге, наглашавајући да су узрок демократског мира уставна ограничења у демократији, као и поштовање моралне аутономије грађана, укључујући слободу говора, право гласа...<sup>29</sup>

<sup>26</sup> М. Бајагић, *Међународна безбедност*, КПА, Београд, 2012, стр. 169.

<sup>27</sup> Н. Binnendijk, R. L. Kugler, *исто*, стр. 16.

<sup>28</sup> Т. Dunne, "Liberalism", In: J. Baylis, S. Smith, *The Globalization of World Politics*, p. 171

<sup>29</sup> Н. Binnendijk, R. L. Kugler, *исто*, стр.

Зато су неке Кантове присталице виделе крај хладног рата као тријумф демократије над тиранијом. Централна тврдња јесте да је завршетком хладног рата окончан велики идеолошки сукоб између две модерне форме власти – и демократије и тоталитаризма.<sup>30</sup> Тиме је историја дошла до краја, односно у политичкој сфери је са либералном демократијом достигнута последња фаза Хегеловог дијалектичког процеса – теза, антитеза, синтеза, па отуда и крај историје.<sup>31</sup> Крај идеолошког сукоба и тријумф либерализма над свим осталим идеологијама елиминише могућност сукоба и рата између демократски устројених држава, што се објашњава тврдњом да су демократске државе стабилније на унутрашњем плану и више посвећене миру у међународним релацијама, иако то не искључује сукобе између демократских држава с недемократским и тоталитарним државама. Тако демократизација постаје водећи идеолошки концепт и нови оквир за успостављање трајног мира и хармоничног света. У вези с тим постоји идеја и стратегија извоза либерализма на нелибералне просторе, као шансе за поправљање света.

У неолибералном концепту мир је важна основа прогреса и демократског развоја света, при чему су демократија и тржиште основа мирољубивог света. Међу неолибералним теоретичарима уобичајено је веровање да ће све већа међузависност савремених друштава и функција глобалних економских снага довести до прогреса, проширити благостање, укинути границе и тиме отклонити узроке сукоба. Слобода кретања капитала и отклањање препрека трговини сматрају се средствима за остварење тих циљева, што најбоље изражава слоган: „Светски мир кроз светску трговину”. Често се сматра да такве тенденције произилазе из природних закона, којима се није могуће супротставити. Отуда став да идеја либералне теорије садржи две тврдње. „Једна је да демократије теже да спроводе мирољубиву спољну политику, а друга да тамо где је слободно тржиште успостављено, сам процес рада временом тежи да промовише демократију”.<sup>32</sup> Та узајамна повезаност демократије и слободне трговине, с једне стране, и мира, с друге стране, чини суштину либералног модела мира, односно отвореност економије – висок ниво економског развоја – демократија – мир. Чврста вера неолибералне мисли да ће слободна трговина учинити свет не само богатијим већ и мирнијим није умањила значај војне силе, али је допринела све јаснијем преимућству економске моћи. „Девалвација рата као могућности решавања проблема јесте значајна одлика света у двадесет првом веку у истој мери као и успон тржишта. Те две одлике су у ствари, блиско повезане: онда када је главни задатак влада престао да буде одбрана суверених граница, отворен је и пут за унапређење и очување несметаног деловања слободног тржишта, које је постало њихова преокупација”.<sup>33</sup>

Крај хладног рата и победа либералног модела, као и јачање глобалних процеса који су афирмисали оптимистички концепт међународне политике креирали су специфичан друштвени оквир за промоцију мултилатерализма у безбедности. Модел безбедносне заједнице, као значајан аспект модерног поимања и практиковања без-

<sup>30</sup> Ф. Фукујама, *Крај историје и последњи човек*, ЦИД, Подгорица, 1999.

<sup>31</sup> Н. Binnendijk, R. L. Kugler, *исто*, стр. 16

<sup>32</sup> М. Манделбаум, *Идеје које су освојиле свет*, Филип Вишњић, Београд, 2004, стр. 18.

<sup>33</sup> М. Манделбаум, *исто*, стр. 16.

бедности, који је у основи конструктивистичка идеја, подразумева процес трансформације од индивидуалне ка колективној безбедности држава, при чему вредносна и интересна блискост представљају полазну основу мултилатерализма. Једна од кључних премиса безбедносне заједнице јесте избегавање безбедносне дилеме и превладавање традиционалног приступа безбедности. Према мишљењу заговорника тог модела безбедности, безбедносна заједница је група људи који су интегрисани, при чему појам интеграције значи осећање заједништва, вредносне блискости и институције и пракса која је довољно јака и широка да обезбеди поуздана очекивања мирних промена између људи”.<sup>34</sup> Такве промене укључују решавање социјалних проблема кроз институционализоване процедуре без примене физичке силе. Другим речима, појам безбедносне заједнице значи регионе или групе људи који су добровољно пристали да заједничке проблеме решавају силом и који су постигли значајан ниво интеграције.

## Закључак

Савремена међународна политика, која је растрзана између визије глобалног друштва које почива на либералним основама и све израженијег практиковања реалистичких садржаја у односима међу државама указују на то да су постулати Хобсовог и Кантовог учења и даље главни теоријски оквири тумачења међународних односа и погледа на перспективе безбедности у свету. Оба мислиоца сматрају излазак из природног стања нужним, али за тај чин нуде дијаметрално различите приступе.

За Хобса је начело моћи имало најважнију улогу у динамици политичког живота. Оно је код њега управљачки принцип и гарант безбедности као оквир цивилизованог живота у политичкој заједници. Међутим, Хобс није био заокупљен тежњом за интернационализацијом мира, већ је, могло би се рећи, отворено заговарао непријатељске односе међу државама. Такво мишљење правдао је немогућношћу успостављања моћи која би могла да потчини све државе једној вољи. Савремени следбеници његовог учења, који потврду својих ставова налазе у све израженијим реалполитичким тенденцијама у међународној политици, озбиљно оспоравају могућност другачијег сагледавања међународне политике од оне које је поставио Хобс, што их озбиљно води ка песимизму када је реч о безбедности света

Морално усавршавање света за Канта је кључна претпоставка за успостављање светског друштва. Код њега, сасвим сигурно, морал има приоритет у односу на политику. Кант, који није веровао у апсолутну доброту људи, отворио је просторе за знатно оптимистичнију концепцију међународних односа, настојећи да афирмише значај сарадње међу људима, као и значај међународних правила, стандарда, аранжмана и институција на очувању међународне безбедности. Такви његови ставови основ су тумачења представника савремене либералистичке теорије безбедности, којима су амбиције концепта глобалног друштва отварале

<sup>34</sup> K. Deutsch, Political Community and the North Atlantic Area. *The European Union Readings on the Theory and Practice of European Integration*. Edited by: Nelson, B., & Stubb, A. London, Lynner Rienr Publisher, 2014, p.123-145

огroman простор за афирмацију, при чему је снажно интензивирање асоцијалних аспеката који прате глобализацију снажно дисквалификовало њихове ставове.

Без обзира на то што слабљење идеје глобалног заједништва и повратак историје у међународну политику у знатној мери отвара просторе за снажнију реалполитичку перцепцију међународне безбедности, далекосежност и неизбежност све веће међузависности у свету, пре свега пораст броја проблема који имају транснационални карактер, не умањује веома снажан значај либералног приступа безбедности који примарно подразумева мултилатерализам. Отуда се може закључити да обе теорије и даље имају неумањени значај за потпуније сагледавање дискурса међународне политике и тражења институционалних и других решења који би водили поузданијем миру. Наведени приступи, који сваки за себе нуде различите интерпретације савремених трендова, сасвим сигурно заједно омогућавају боље разумевање савремених односа.

## Литература

[1] Бабић Ј., Бојанић П., *Глобално управљање светом*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2012.

[2] Бајагић М., *Међународна безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2012.

[3] Бубања П., *Филозофија мира*, Крушевац, 1987.

[4] Binnendijk H., Kugler L. R., *Seeng the Elephant*, Center for Tehnology and National Secutirity policy, NationalDefence University Press, Potomac Books, IncWashington, DC, 2006.

[5] Deutsch K., (2014), Political Community and the North Atlantic Area. *The European Union Readings on the Theory and Practice of European Integration*. Edited by: Nelson, B., & Stubb, A., London, Lynner Riener Publicher, 2014, p.123-145

[6] Dunne T., "Liberalism", In: Baylis J., Smith S., *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, London, 2001.

[7] Фукујама Ф., *Крај Историје и последњи човек*, ЦИД, Подгорица, 1999.

[8] Хобз Т., *Левијатан*, Градина, Ниш, 1991.

[9] Хобс Т., *Човек и грађанин*, Hedone, Београд, 2006.

[10] Кант И., *Вечни мир-филозофски нацрт*, Гутенбергова галаксија, Београд, 1995.

[11] Long K., „The anti Hobbes? Montesquieu's contribution to International Relatons Theory”, *In-Spire Journal of Law, Politics and Societies*, Vol. 3. No. 2, 2008.

[12] Манделбаум М., *Идеје које су освојиле свет*, Филип Вишњић, Београд, 2004.

[13] Миршајмер Џ., *Трагедија политика великих сила*, Удружење за студије САД, Београд, 2009.

[14] Ракић В., „Кант и Ролс: од вечног мира до статуса кво у међународним односима”, *Ризик Моћ Заштита*, Службени гласник, Факултет безбедности, Београд, 2010.

[15] Ромчевић Б., „Филозофија и питање безбедности”, *Ризик Моћ Заштита*, Службени гласник, Факултет безбедности, Београд, 2010.

[16] С. Стојановић, *Глобализација и безбедносне перспективе света*, ВИЗ, Београд, 2009.

[17] С. Стојановић, *Хобсова теорија људске природе и перспективе мира и поретка*, ВИЗ, Београд, 2012.

[18] Волц К., *Теорија међународне политике*, ЦЦВО, Београд, 2008.